

لویی واندن برگ

و باستان‌شناسی ایران باستان*

کامیار عبدی

بورسیه بلژیک در دانشگاه تهران شد. پس از مشاهده مستقیم خاور نزدیک و محوطه‌های باستانی ایران بود که واندن برگ به درخواست آندره گدار، مدیر وقت اداره باستان‌شناسی ایران، بررسی مناطق اطراف تخت جمشید را به عهده گرفت. او بررسی در مردشت را از سال ۱۳۳۰ آغاز کرد و طی بررسیهای خود به گمانه‌زنی در تل جری، تل موشکی و تل شغا دست زد. با ادامه بررسیها در سال ۱۳۳۱ و گمانه‌زنی در تل قلعه و تل کمین و چند محوطه باستانی دیگر بود که واندن برگ موفق شد جدول گاهنگاری منطقه مذکور را تدوین نماید. در آن سالها راههای ارتباطی ایران هنوز وضعیت مطلوبی نداشت، بنابراین وی بیشتر بررسیها را به همراه راهنمای بومی خود، علی مراد، بر پشت اسب یا با دوچرخه یا با پای پیاده انجام می‌داد.

ضمن سومین فصل بررسی و گمانه‌زنی در فارس در سالهای ۳۵-۱۳۳۴ بود که واندن برگ موفق شد در گورستان باستانی خوروین در ۸۰ کیلومتری شمال غرب تهران نیز حفاری کند. این نخستین بار بود که یک گورستان مربوط به عصر آهن در دامنه‌های البرز به شیوه علمی حفاری می‌شد و نتایج کاوشهای واندن برگ در این محوطه باستانی همچنان ارزش و اهمیت خود را در مطالعات مربوط به باستان‌شناسی عصر آهن ایران حفظ کرده است.^۱

در چهارمین فصل بررسی در فارس که از ۲۸ اردیبهشت تا ۲۹ خرداد ۱۳۳۶ به طول انجامید، واندن برگ موفق به بررسی آثار متعددی شد و توانست از نقش برجسته ساسانی گوپوم، که در

لویی واندن برگ باستان‌شناس و ایران‌شناس برجسته بلژیکی روز ۱۷ سپتامبر سال ۱۹۹۳ (۲۶ شهریور ۱۳۷۲) بر اثر سکته قلبی در منزل خود در شهر گان (Gent) بلژیک درگذشت. بی تردید مرگ وی ضایعه بزرگ دیگری برای باستان‌شناسی ایران به شمار می‌رود، چرا که به اذعان تمامی کسانی که با باستان‌شناسی، هنر و تاریخ ایران باستان سروکار دارند او از جمله پژوهشگرانی بود که با تحقیقات گسترده، نوشته‌های فراوان و فعالیت‌های مجدانه خود کمک شایانی به ترسیم پیشینه این آب و خاک نموده است.

لویی واندن برگ در ۲۴ دسامبر ۱۹۲۳ (۳ دی ۱۳۰۲) در شهرک است نیو کرک (Oostnieuwkerke) در بلژیک متولد شد. از ۱۹۴۴ (۱۳۲۳) تا ۱۹۴۸ (۱۳۲۷) به تحصیل تاریخ هنر و باستان‌شناسی در دانشگاه گان مشغول بود و از آنجا موفق به دریافت مدرک لیسانس گردید. در سال ۱۹۴۹ (۱۳۲۸) به تحصیل تاریخ و زبانهای باستانی مشرق زمین در دانشگاه آزاد بروکسل پرداخت. در عین حال در سال ۵۰-۱۹۴۹ (۲۹-۱۳۲۸) به فراگرفتن زبانهای اکدی و عربی و باستان‌شناسی مشرق زمین در دانشگاه آمستردام و لیدن هلند مشغول بود و سرانجام در سپتامبر ۱۹۵۰ (۱۳۲۹) موفق شد با نگارش رساله‌ای درباره سفال منقوش بین‌النهرین، ایران و پاکستان از هنگام پیدایش تا حدود ۲۰۰۰ ق. م. مدرک دکتری تاریخ هنر و باستان‌شناسی خاور نزدیک را با رتبه ممتاز کسب نماید.

پس از دریافت درجه دکتری، به هنگام سال تحصیلی ۵۱-۱۹۵۰ (۳۰-۱۳۲۹) به مقصد تهران به راه افتاد و نخستین

مجموعه‌های خصوصی راه یافته بود، خاستگاه و زمینه باستان‌شناختی آنها با تردیدها و ابهامات فراوانی همراه بود و سوای چند بررسی و گمانه‌زنی در دهه ۱۹۳۰ میلادی (دهه ۱۳۱۰ شمسی) کار دیگری برای بررسی و شناخت خاستگاه آنها نشده بود. به همین دلیل واندن برگ از سال ۱۳۴۴ فعالیت‌هایش را در سایر نقاط ایران متوقف و بر رسیها و گمانه‌زنیهای خود را به منطقه پشت کوه لرستان منحصر کرد و تا سال ۱۳۵۷، که فعالیت تمامی هیئتهای باستان‌شناسی خارجی در ایران متوقف شد، وی توانست که در شرایط بسیار دشوار پانزده فصل بررسی و گمانه‌زنی را در آن منطقه با موفقیت به پایان برساند و از رهگذر این تحقیقات گاهنگاری منطقه پشت کوه لرستان را از عصر مس و سنگ تا عصر آهن تدوین نماید.^۲ فعالیت‌های گسترده آن شادروان در پشت کوه لرستان را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

○ فصل اول و دوم (۴۵-۱۳۴۴)، حفاری در تپه کل ولی و ورکبود.

○ فصل سوم (۱۳۴۶)، حفاری در بان سرمه؛ بررسی منطقه چوار (تجاریان، تاتول بان)

○ فصل چهارم (۱۳۴۷)، حفاری در کُل نَسار و سرکبود؛ بررسی منطقه صالح آباد.

○ فصل پنجم (۱۳۴۸)، بررسی منطقه بدر (ورکبود مهر، ورییل مهر، طبل خانه، خوش قدم، شورابه).

○ فصل ششم (۱۳۴۹)، حفاری در برد بال و پای کُل؛ بررسی منطقه ایوان (دروند، کزاب، سه‌پا، امامزاده گیلان غرب).

حاشیه:

* از دکتر ارنی هرینک (Prof. Dr. E. Haerinck) شاگرد، همکار و جانشین واندن برگ که شرح حال و فهرست انتشارات آن مرحوم را در اختیار نگارنده نهاد متشکرم. از آقای میرعابدین کابلی به خاطر خواندن نسخه اولیه این مقاله و ذکر پاره‌ای نکات سپاسگزارم.

۱) البته پیش از واندن برگ آقایان محمود راد و علی حاکمی از اداره باستان‌شناسی ایران مدت کوتاهی در خورویین و محوطه‌های باستانی اطراف آن کاوش کردند. ر.ک. محمود راد و علی حاکمی، «چگونگی کاوشهای مختصر گنج تپه و تپه‌های اطراف خورویین و آجین دوجین»، گزارشهای باستان‌شناسی، ج ۱، ۱۳۲۹، ص ۱ تا ۱۶. گزارش حفاری واندن برگ در خورویین به صورت يك مقاله و يك تك نگاری منتشر شده است:

L. Vanden Berghe, *La nécropole de Khurvin*, Istanbul, 1964.

۲) به نقل از آقای میرعابدین کابلی، واندن برگ در تحقیقات خود در منطقه پشت کوه لرستان به تدوین گاهنگاری آن منطقه توجه داشت و با این باور که مردمان باستانی آن منطقه کوچنده و غیرمستقر بوده‌اند آگاهانه یا ناآگاهانه به آثار استقرار منطقه، که شماری از آنها را بعداً باستان‌شناسان ایرانی شناسایی کردند، توجه چندانی نکرده است.

لویی واندن برگ

سال ۱۳۰۴ به وسیله هر تسفلد شناسایی شده بود، عکسبرداری کند. از دیگر نتایج مهم این فصل کشف آتشکده تنگ چک چک بود.

فصل پنجم از ۲ دی تا ۱۵ اسفند ۱۳۳۸ نیز به کشف چند چهار طاقی ساسانی و آتشکده مهم کنار سیاه در نزدیکی سواحل خلیج فارس انجامید.

در فصل ششم از ۲۷ آبان تا ۲۷ دی ۱۳۳۹ علاوه بر شناسایی چند چهار طاقی ساسانی، در بزرگ آرمگاه هخامنشی موسوم به گوردختر شناسایی شد که به آرمگاه کورش بزرگ در پاسارگاد شباهت دارد.

واندن برگ در فصل هفتم بررسیهای خود که از ۷ مرداد تا ۹ مهر ۱۳۴۱ ادامه داشت دامنه تفحصات خود را از فارس به خوزستان گسترش داد. از جمله دستاوردهای مهم این فصل مطالعه و عکسبرداری از شماری از نقش برجسته‌های ایلامی و اشکانی در مال امیر و تنگ نوروزی بود.

طی فصل بعد که از ۲۴ اردیبهشت تا ۸ شهریور ۱۳۴۳ ادامه یافت او بیش از هزار کیلومتر را بر پشت قاطر طی کرد، نواحی صعب العبور سرزمین باستانی الیمایی را در استان چهارمحال و بختیاری امروزی درنوردید و در این مدت نقش برجسته‌های اشکانی- الیمایی این منطقه را مطالعه و عکسبرداری کرد.

*

از سال ۱۳۰۶ (۱۹۲۸) که اشیای موسوم به «مفرغهای لرستان» به بازار اشیای عتیقه در سرتاسر جهان و بسیاری از موزه‌ها و

زبانهای فلاندري، فرانسوی، آلمانی، انگلیسی، اسپانیایی و ایتالیایی چاپ و منتشر شده است.^۶

بدون شك یکی از سودمندترین کارهای واندن برگ گردآوری و تدوین مجموعه کتابشناسی تحلیلی باستان شناسی ایران باستان در يك مجلد و دو پیوست است که فهرست تمامی آثار غیر فارسی در زمینه باستان شناسی دوران پیش از اسلام ایران را از ابتدا تا سال ۱۹۸۵ به صورت طبقه بندی شده گرد آورده است و مرجعی اساسی برای محققان در زمینه تمامی موضوعات، آثار و محوطه های باستانی ایران باستان به شمار می رود.^۷

از وی همچنین مقالات فراوانی به زبانهای فلاندري، فرانسوی، انگلیسی، آلمانی و فارسی در نشریات مختلف به چاپ رسیده است. برخی از آنها گزارش بررسیها و کاوشهای وی در نقاط مختلف است و تعدادی دیگر که جنبه تحلیلی دارند به بررسی عمیقتر آثار مکشوفه در چشم اندازی وسیعتر می پردازند. شماری از مقالات او را می توان در سالنامه ایران باستان (*Iranica Antiqua*) یافت که در سال ۱۹۶۱ به همت خود او و گیرشمن بنیاد نهاده شده است.

وی علاوه بر نوشتن مقدمه بر چند کتاب، مقاله های متعددی نیز درباره ایران و آثار باستانی آن برای فرهنگنامه ها و دانشنامه های مختلف از جمله چند دائرة المعارف اروپایی و دانشنامه ایران (*Encyclopaedia Iranica*) نگاشته است.

پروفسور واندن برگ از سال ۱۹۵۱ استادیار باستان شناسی و تاریخ هنر ایران در دانشگاه گان بود و در سال ۱۹۶۵ به مقام استادی باستان شناسی خاور نزدیک در همان دانشگاه رسید. وی از سال ۱۹۵۸ تا ۱۹۸۸ استاد دانشگاه آزاد بروکسل نیز بوده است. او عضو رسمی و افتخاری مؤسسات و نهادهای علمی- فرهنگی متعددی بوده است که از جمله می توان به «مؤسسه زبان شناسی و تاریخ مشرق زمین»، «فرهنگستان سلطنتی شرق شناسی بلژیک»، «کانون جهانگردان، نیویورک»، «انجمن دوستداران آثار باستانی، لندن»، «مؤسسه شرق شناسی ایتالیا»، «مؤسسه باستان شناسی آلمان» و «فرهنگستان ادبیات فرانسه» اشاره کرد. در سال ۱۳۴۳ نیز دانشکده ادبیات دانشگاه تهران به وی دکترای افتخاری اعطا کرد.

همان گونه که ذکر شد پس از پانزده فصل بررسی و حفاری در پشت کوه لرستان، در سال ۱۳۵۷ فعالیت های واندن برگ همچون سایر باستان شناسان خارجی در ایران متوقف شد. اما وی مانند دیگر ایران شناسان ایراندوست برای تحقیق به سایر کشورهای خاور نزدیک رو و به ایران پشت نکرد، بلکه ترجیح داد که به کتابخانه و محل کار خود پناه برد و باقی عمر را وقف انتشار نتایج فعالیت های خود و شناخت و شناساندن فرهنگ و تمدن

○ فصل هفتم و هشتم (۵۱-۱۳۵۰)، حفاری در کتل گل گل و هکلان؛ بررسی منطقه پشت کوه مرکزی (مناطق آرکواز، میمه و آبدانان).

○ فصل نهم (۱۳۵۲)، حفاری در دم گر پرچینه.
○ فصل دهم و یازدهم (۵۴-۱۳۵۳)، حفاری در چم ژی مومه.
○ فصل دوازدهم (۱۳۵۵)، حفاری در میرخیر؛ بررسی منطقه میش خاص.

○ فصل سیزدهم و چهاردهم (۵۷-۱۳۵۶)، حفاری در جوب گوهر و گل خانان مرده.

○ فصل پانزدهم (۱۳۵۷)، بررسی منطقه شیروان چردوال.

از محوطه های باستانی پیش گفته هکلان و پرچینه مربوط به عصر مس و سنگ اند، بان سرمه، گل نسا، ورکبودمهر و میرخیر مربوط به عصر مفرغ، برد بال، پای کل و کتل گل گل مربوط به عصر آهن ۱ و ۲ و ورکبود، چم ژی مومه، جوب گوهر و گل خانان مرده مربوط به عصر آهن ۳.

ماحصل تحقیقات گسترده واندن برگ در ایران نزدیک به ۱۵۰ عنوان مقاله و کتاب است که شامل چند جلد کتاب درباره کلیات باستان شناسی و فرهنگ ایران باستان می شود. بی تردید مهمترین اثر واندن برگ کتاب باستان شناسی ایران باستان است که در سال ۱۳۳۸ منتشر شد و در سال ۱۳۴۵ به همت مرحوم دکتر عیسی بهنام به فارسی ترجمه و به وسیله انتشارات دانشگاه تهران چاپ شد و پس از يك بار تجدید چاپ در سال ۱۳۴۸ همچنان یکی از کتب درسی دانشجویان رشته باستان شناسی است و حداقل از نظر اطلاعات به دست آمده تا زمان تألیف، از مراجع معتبر علاقه مندان به اطلاعات درباره محوطه های باستانی ایران پیش از اسلام به شمار می رود. خانم پروفسور جرجینا هرمن استاد باستان شناسی ایران در دانشگاه لندن این کتاب را «انجیل» باستان شناسانی خوانده است که به تحقیق درباره ایران می پردازند^۳ و شادروان والتر هینس، استاد تاریخ و زبانهای باستانی ایران در دانشگاه گوتینگن آلمان، آن را گنجینه اطلاعات برای علاقه مندان به ایران باستان می داند^۴ و سرانجام روان ساد رمن گیرشمن در مقدمه ای بر کتاب باستان شناسی ایران باستان می نویسد:

بنظر اینجانب [در این کتاب] هیچ محل تاریخی، که حتی فقط اطلاع مختصری از گذشته بدست داده باشد، فراموش نشده، و ارزش واقعی این کتاب از همینجا معلوم میشود.^۵

از دیگر کتابهای مهم واندن برگ در پی تمدنهای ایران باستان است که در سال ۱۹۶۸ از سوی وزارت امور خارجه بلژیک به

ایران باستان کند. دستاورد این سالهای پر بار انتشار دهها کتاب و مقاله و برگزاری چندین نمایشگاه در زمینه‌های مختلف بود.

در هفتمین کنگره باستان‌شناسی و هنر ایران که در سال ۱۹۷۶ در مونیخ برگزار شد شرکت کنندگان تصمیم گرفتند که کنگره هشتم در سال ۱۹۸۰ در گان برگزار شود و واندن برگ نیز به عنوان مسوول این کنگره برگزیده شد. اما علی‌رغم تلاشهای فراوان وی از قبیل ارسال دعوتنامه، چندین بار نامه‌نگاری و حتی يك بار سفر به ایران در سال ۱۳۵۸ نتوانست از مسوولان وقت ایران جواب مساعدی بگیرد، و در نتیجه نه تنها کنگره هشتم باستان‌شناسی و هنر ایران برگزار نشد، بلکه این کنگره‌های سودمان به بوته فراموشی سپرده و به کلی تعطیل شد.

اما واندن برگ از پانزدهم و در سال ۱۹۸۱ در مونیخ و در سال ۱۹۸۲ در گان نمایشگاهی از آثار باستانی لرستان برپا کرد که کاتالوگ آن به زبانهای فلاندری و آلمانی منتشر شده است.^۸ وی در سال ۱۹۸۳ نیز نمایشگاه عکسی از نقش برجسته‌های ادوار مختلف تاریخ ایران در موزه هنر و تاریخ بروکسل ترتیب داد که در آن تصاویر و توضیحات ۸۷ نقش برجسته ایرانی در معرض دید بازدیدکنندگان قرار گرفت و کاتالوگ آن^۹ نیز برای علاقه‌مندان به موضوع بسیار سودمند بود. همین نمایشگاه و تحقیق درباره نقش برجسته‌های ایران باستان بود که موجب شد واندن برگ در سال ۱۹۸۵ با همکاری پروفیسور کلاوس شیبمان دست به تألیف کتاب *نقوش برجسته الیمایی ایران در دوره پارت*^{۱۰} زند.

تلاش مستقیم واندن برگ در تهیه یادنامه‌هایی به افتخار استادان و همکاران خود و جدیت او برای مشارکت در این گونه فعالیتها که به منظور بزرگداشت پیشکسوتان انجام می‌شود موجب شد که در سال ۱۹۸۹ به همت دوستان، همکاران و شاگردان وی یادنامه‌ای ماندنی به مناسب شصت و پنجمین سال تولد و بازنشستگی او منتشر شود که حاوی بیش از شصت سئاله به قلم محققان بنامی چون بارتل هرادا، پی بر آمیه، ادیت پرادا، محمد داندامایف، ژوزف ولسکی، ریچارد فرای، فیلیپ ژینیو، ژاک دوشن‌گیمن، احسان یار شاطر و ایرج افشار درباره موضوعات مختلف باستان‌شناسی و تاریخ ایران و خاور نزدیک باستان است^{۱۱}، و نکته مهم اینکه کم سابقه بود به یادنامه استادی این همه محقق مقاله ارائه دهند. در مقدمه یکی از این مقاله‌ها مطلبی به چشم می‌خورد که حاکی از حس همکاری با دیگران و سخاوت علمی واندن برگ است: اسکار وایت ماسکارلا، جسدساز آثار باستانی شرقی در موزه متروپولیتن نیویورک، می نویسد هنگامی که به مطالعه شمشیرهای آهنی مربوط به عصر آهن لرستان علاقه‌مند شدم برای کسب راهنمایی از واندن برگ نامه‌ای به او

نوشتم. او با اطلاع از علاقه من بلافاصله مدارک مربوط به دهها نمونه از این گونه شمشیرها را که در طی سالها گرد آورده بود بدون هیچ چشمداشتی در اختیار من نهاد.^{۱۲}

علاوه بر این یادنامه، «کارگاه تاریخ هخامنشی» در دانشگاه کرونینگن هلند نیز مجلد چهارم از مجموعه تاریخ هخامنشی را به پاس قدردانی از زحمات واندن برگ به وی پیشکش نموده است.^{۱۳}

از دیگر تلاشهای واندن برگ در راه ایران و ایران‌شناسی می‌توان به سی و ششمین کنگره بین‌المللی شرق‌شناسان اشاره کرد که از ۱۰ تا ۱۴ جولای ۱۹۸۹ در گان جریان داشت. به کوشش واندن برگ این کنگره که سالها بود ایران را به فراموشی سپرده بود، موضوع بحث سمینارهای خود را «بین‌النهرین و ایلام»^{۱۴} انتخاب کرد.

واندن برگ که در سالهای اخیر دچار ضعف شدید بینایی شده بود گویی از مرگ قریب‌الوقوع خود اطلاع داشت، زیرا اطلاعات منتشر نشده‌ای را که از آخرین فصل بررسی در منطقه شیروان چردال و سایر مناطق پشت کوه لرستان به دست آورده بود در مقاله‌ای مفصل گنجانده و در مجلد بیست و هفتم سالنامه

حاشیه:

3) G. Herrmann, *The Iranian Revival*, Oxford, 1977, p. 24.

4) W. Hinz, in *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Bd. 110 (1961), s. 135.

۵) لونی واندنبرگ، باستان‌شناسی ایران باستان، ترجمه عیسی بهنام، تهران، ۱۳۴۸، ص الف.

6) L. Vanden Berghe, *Op het spoor van de oud-Iraanse beschavingen*, Brussel, 1968.

۷) درباره این مجموعه رک. علی موسوی، مجله باستان‌شناسی و تاریخ، سال سوم، شماره دوم، بهار و تابستان ۱۳۶۸، ص ۷۱-۷۰. گویا واندن برگ موفق شده است پیش از مرگ پیوست سوم این مجموعه را نیز که در بردارنده انتشارات مختلف تا پایان سال ۱۹۸۹ است تنظیم کند و قرار است همکاران وی آن را به چاپ برسانند.

۸) رک. بانوشت ۷، ص ۷۱.

9) L. Vanden Berghe (avec la collaboration de E. Haerincq et E. Smekens), *Reliefs rupestres de l'Iran Ancien*, Bruxelles, 1983.

۱۰) رک. بانوشت ۷، ص ۷۰.

۱۱) درباره این یادنامه و فهرست کامل مقالات آن رک. کامیار عبیدی، «یادنامه

لویی واندن برگ» مجله باستان‌شناسی و تاریخ، ش ۱۵ (زیر چاپ)

12) O. W. Muscarella, «Multi-piece iron Swords from Luristan», in *Archaeologia Iranica et Orientalis Miscellanea in Honorem Louis Vanden Berghe* (eds. L. De Meyer et E. Haerincq), Gent, 1989, vol. I, p. 349.

13) H. Sancisi-Weerdenburg and A. Kuhrt (eds.), *Achaemenid History IV: Centre and Periphery*, Leiden, 1990.

14) *Mesopotamia et Elam. Actes de la 36e Rencontre Assyriologique Internationale*, Gand, 10-14 Juillet 1989, Ghent, 1991.

ایران باستان منتشر کرد^{۱۵} تا پس از مرگ مطلبی از دستاوردهایش ناگفته نمانده باشد.

و سرانجام باید به آخرین مجاهدت او در راه ایران باستان اشاره کرد که چند ماه پیش از مرگش با برپایی نمایشگاه «شکوه ساسانیان» و انتشار کاتالوگ بی نظیر آن جامه عمل پوشیده و نقطه عطفی در مطالعات مربوط به دوره ساسانی شد، چرا که علاوه بر خود نمایشگاه که احیاگر عظمت ساسانیان بود «کاتالوگ ارزشمند این نمایشگاه از حد یک مجلد مصور مختصر از اشیاء فراتر رفته و تبدیل به دانشنامه‌ای کم نظیر درباره تاریخ، تاریخ هنر و باستان‌شناسی عصر ساسانی شده است»^{۱۶}

با مرگ لویی واندن برگ نه تنها ایران یکی از دوستان خود و باستان‌شناسی ایران یکی از استادان و پشتیبانان سختکوش خود را از دست داد، بلکه مطالعات ایران‌شناسی نیز در یکی دیگر از دانشگاه‌های جهان به خاموشی گرایید.

برای به پایان بردن سخن درباره واندن برگ هیچ گفته‌ای رساتر از توصیفات گیرشمن در سی و پنج سال قبل در مقدمه کتاب باستان‌شناسی ایران باستان نیست. - هنگامی که واندن برگ تازه گام در این راه نهاده بود:

آقای «واندن برگ» با کمک بسیار ناچیزی تحقیقات علمی خود را، که مایه افتخار اوست، بی‌پایان رسانیده. غالباً پیاده، یا با دوچرخه، راه پیموده، گاهی زیر آسمان پرستاره خوابیده، و زمانی از خیمه‌ای، یا از خانه دهاتی محقری

استفاده کرده، و باین طریق دشتهای وسیع «بازارگاد» و تخت جمشید، و شیراز را پیموده و نقشه‌ای دقیق از آثار باستانی تهیه کرده است... قابل توجهترین خدمتی که آقای واندن برگ انجام داده این است که خود را وقف باستان‌شناسی ایران نموده. و در میان باستان‌شناسان او تنها کسی است که چنین کاری کرده، و از آن مهتر اینک در شهر «گانده» [گان] به آموزش باستان‌شناسی ایران پرداخته، و این تنها دانشگاهی است که بصورت مستقل، آموزش باستان‌شناسی ایران را در برنامه خود گنجانیده است. کتابی که بما معرفی مینماید بهترین گواهی بر زمینة محکمی است که تاکنون در این راه کسب کرده، و باو اجازه خواهد داد در آینده یکی از بهترین متخصصان این موضوع گردد.

حاشیه:

15) L. Vanden Berghe et A. Tourovetz, «Projections archéologiques dans le district de Shīrvān-Chardaval (Pusht-i Kūh, Luristān)», *Iranica Antiqua*, vol. XXVII (1992), pp. 1-74.

۱۶) علی موسوی، «شکوه ساسانیان»، نشر دانش، سال سیزدهم، شماره پنجم، مرداد و شهریور ۱۳۷۲، ص ۵۸-۵۷. ذکر این نکته بد نیست که در این نمایشگاه تمامی موزه‌ها و مجموعه‌های کشورهای مختلف جهان، که دارای اشیای مربوط به دوره ساسانی بودند شرکت کردند، الا موطن ساسانیان (ایران) که وقتی به دعوتنامه نمایشگاه نهاد.

از انتشارات مرکز نشر دانشگاهی

مجله شیمی

سال ششم، شماره سوم، آذر - اسفند ۱۳۷۲

○ در این شماره می‌خوانید:

- شیمیدانان چگونه باید فکر کنند
- سوختهای شیمیایی حاصل از آفتاب
- فرایند تولید شکر (۳)
- علم و هنر در ساخت عطرها
- تفسیر طیفهای رزونانس مغناطیسی هسته و زیرقرمز ترکیبات ساده آلی
- تجزیه نمونه‌های جامد از طریق طیف‌سنجی جذب اتمی با کوره گرافیتی
- روغنهای گیاهی، سوخت نوین
- فولرها، مولکولهای افسانه‌ای
- رادون در خانه
- جایزه نوبل شیمی ۱۹۹۳ به دوزیست شیمیدان تعلق گرفت
- درمان ایدز با مشتقات C₆₀
- مایعی که با تکان دادن جامد می‌شود
- کوکائین، حشره‌کش طبیعی
- تولید سود سوزآور بدون تشکیل کلر
- جمع‌آوری و بازیابی جیوه
- جدول و پرسشهای سومین آزمون کارشناسی ارشد